

Bartha Zsuzsanna

Az iskolaválasztás motivációs hátterének vizsgálata Erdélyben, hangsúlyosan szórványban

Bevezető

Az utóbbi években számos elemzés született az erdélyi magyar nyelvű oktatásról, az oktatási reformok intézkedéseiről és az erdélyi kisebbségek oktatásban való részvételéről. Többségében demográfiai és hivatalos statisztikai adatok segítségével próbálták tanulmányozni a magyar nyelvű oktatás helyzetét és fenntarthatóságának körülményeit.¹ Ezen belül egyre népszerűbb és sokak által kutatott téma a kisebbségi magyarok iskolai tannyelv-választását befolyásoló tényezők vizsgálata is.² Dolgozatom ehhez a témakörhöz illeszkedik, célja feltárni, hogy Erdélyben milyen szociológiai mechanizmusok mentén történik az iskolaválasztás, és milyen tényezők befolyásolják a szülőket, hogy beiratkozáskor román vagy magyar iskolát válasszanak.

Az iskolaválasztás kutatása elsősorban az erdélyi magyar szórványkisebbség felgyorsult asszimilációja miatt került a szakmai érdeklődés középpontjába; egyre gyakoribbak azok az elemzések is, amelyek túlmutatnak a probléma egyszerű mennyiségi leírásán, és a jelenségre szociológiai vagy ökonomiai magyarázatokat keresnek.³ Az tapasztalható ugyanis, hogy a ki-

-
- 1 Bodó Barna – Márton János: Magyar iskolaválasztás Erdélyben. *Kisebbségkutatás*, 2012. 3. sz. 418–472.; Kiss Tamás: Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 2012. 1. sz. 24–48.; Papp Z. Attila: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio*, 2012. 1. sz. 3–23.; Veres Valér: Decentralizáció, minőségbiztosítás és kisebbségi oktatási jogok Romániában az új tanügyi törvényben. *Pro Minoritate*, 2012. tavasz, 110–121.
  - 2 Árendás Zsuzsanna: Az iskolaválasztás elbeszélései. *Társadalmi Együttélés*, 2012. 1. sz. 1–24.; Magyarai Tivadar: A román tanítási nyelv választásának motivációi erdélyi magyar családokban. *Erdélyi Társadalom*, 2013. 1. sz. 21–60.
  - 3 Magyarai i.m.; Csata Zsombor: Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdély-*

sebbségi oktatás (hangsúlyosan a szórványoktatás) egyik legfontosabb problémája a magyar iskoláskorúak számának folyamatos csökkenése, amit az alacsony természetes szaporulat mellett az magyaráz, hogy a vegyes házasságban született gyerekek döntő többségét román iskolába íratják, és egyre kevesebb diák tanul magyarul magasabb iskolai szinteken. Egy 2004-ben készült elemzés arra is rámutat, hogy a román iskolaválasztást valószínűsíti a szülők román nyelvű képzése, a magyar intézményi és kulturális tevékenységekből való kimaradás, továbbá a magyar interperszonális kapcsolatok leépülése.⁴ A kutatás azt is hangsúlyozza, hogy a döntést elsősorban a család etnikai sajátosságai határozzák meg, de mezoszinten a tágabb intézményi környezet etnikai vonatkozásai is befolyással vannak a kora iskoláskori tannyelv-választás kimenetelére.

Kutatásomban – az említett szerzőkhöz hasonlóan – az iskolaválasztással kapcsolatos döntések magyarázatait több szinten szeretném megvizsgálni, friss empirikus adatokra alapozva. Elsősorban a következő kérdésekre keresem a választ: 1. A tannyelv-választásban érintett szülők milyen érvek mentén mérlegelnek a döntés meghozatalában? 2. Ezek mikroszinten milyen szociodemográfiai tényezőkkel, mezoszinten milyen kontextuális-intézményi változókkal hozhatók összefüggésbe? 3. Ezeknek a döntéseknek milyen a társadalmi megítélése, milyen narratívákba ágyazottan jelennek meg a közvélekedésben? A kutatás központi kérdése az, hogy a tannyelv-választás mögötti érvek mennyiben pragmatikus, célracionális vonatkozásúak (például az oktatás költségei, színvonala, várható haszon stb.), és mennyiben követnek értékelkötelezettségre utaló elemeket (a magyar identitás és anyanyelv, a magyar nemzeti kultúra megőrzése stb.), illetve milyen tényezők magyarázzák ezeknek az eltéréseit. Alaposabban megvizsgáljuk azt is, hogy ebben a tekintetben vannak-e különbségek a tömbben és szórványban élő magyarok között. Mivel az általam a dolgozatban felhasznált 2011-es kérdőíves felmérés a Csata Zsombor által feldolgozott 2004-es kutatás tulajdonképpen megismétlése, lehetőség adódik arra, hogy megnézzük, az iskolaválasztást befolyásoló tényezők viszonyában történt-e valamilyen változás az elmúlt időszakban.

---

ben. Kriterion, Kolozsvár, 2004.; Csata Zsombor: Az erdélyi magyar tanulók iskolai teljesítményének meghatározói a TIMSS-vizsgálatok alapján. *Kisebbségkutatás*, 2014. 4. sz. 126–157.; Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 3. sz. 399–417.

4 Csata: Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben. Id. kiad.

1. Az iskolai tannyelv-választás ökonómiai és szociológiai elméletei

Az oktatásszociológia egyik legizgalmasabb kérdésköre az iskolaválasztás, különösképpen, ha kisebbségi perspektívában vizsgáljuk. Az iskolaválasztásról való döntést egyrészt értelmezhetjük a *közgazdasági (piaci) modell* mentén, ahol a beiskolázásnak a sikerét a majdani munkaerőpiacon való érvényesülés igazolja. Ebben a vonatkozásban a szülő részéről az bizonyul jó döntésnek, ha olyan iskolai pályát választ gyermekének, ami később garantálja a munkaerő-piaci hasznot. A pályaválasztás pillanatában azonban a szülőnek csak feltételezései lehetnek annak sikerességét illetően, hiszen sem az iskolai útvonalra, sem a leendő munkaerő-piaci állapotokra nem lehet megfelelő rálátása. Az oktatás és munkaerőpiac nehezen feleltethető meg egymásnak, hiszen az oktatás mindenkori kínálata és outputja soha nem fog tökéletesen igazodni a dinamikusan változó munkaerő-piaci igényekhez, és ez fordítva is jellemző. Ezért napjainkban inkább azok az oktatási reformelképzelések a népszerűbbek, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy az elégséges tudásátadás mellett elsősorban olyan kompetenciákkal kell felruházni a diákokat, amelyek segíteni fogják őket a folyamatosan megújuló munkaerő-piaci felzárkózásban és helyállásban. Ebben a modellben az iskolát választó személy racionálisan mérlegel, a lehetőségekhez kockázatokat rendel, és folyamatosan szem előtt tartja annak becsült költség- és hatékonyságvonzatait. (Mennyibe kerül az oktatás? Melyik a leghatékonyabb iskola? Melyik teljesít jobban?)⁵

Másrészt az iskolaválasztást megközelíthetjük egyféle *szociológiai-pedagógiai modell* szerint is, ahol a méltányosság kérdése kerül előtérbe. A közgazdaságtani szemlélettől eltérően itt az a szemléletmód érvényesül, hogy az ingyenes közoktatásban olyan körülményeket kell biztosítani, amelyek révén a gyerekek önmagukhoz mérten a lehető legmagasabb szinten teljesítenek, és eredményességüket nem egy előre meghatározott szinthez viszonyítják.⁶

Az iskolaválasztással kapcsolatos érveket az OECD-országokról készült tematikus tanulmányok három csoportba sorolják.⁷ Ezek szerint a piaci mechanizmusoknak az oktatásba való bevezetése a hatékonyság növelésével jár, tehát az iskola legyen változatos és hatékony. Továbbá – egyféle individualista megközelítésben – a választás szülői jog, ők döntenek el, melyik a számukra legjobbnak tartott iskola. Végül pedig, de nem utolsósorban az iskolaválasztásnak az oktatási rendszer méltányosabbá tétele eszközének

5 Papp Z.: *Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái*. Id. kiad.

6 Uo.

7 Lásd például *Measuring Improvements in Learning Outcomes: Best Practices to Assess the Value-added of Schools*. OECD, 2008.

kell lennie, vagyis minden társadalmi csoportnak egyenlő esélyekkel kell rendelkeznie.⁸

Kisebbségi nézőpontból szemlélve a témát a harmadikként említett méltányossági mozzanat még hangsúlyosabban felmerül, különösen azokban a régiókban, ahol a kisebbség szórványban van. Ez konkrétan arra vonatkozik, hogy az anyanyelvű oktatás olyan intézményrendszerként is funkcionál, amely hozzájárul a kisebbségi közösség hosszabb távú fennmaradásához. Azokon a szórványvidékeken tehát, ahol több eltérő nyelvű intézmény is működik, hangsúlyos az elvárás a szülők irányában, hogy az anyanyelvű iskoláztatás mellett döntsenek, különben közvetlenül hozzájárulnak az asszimiláció erősödéséhez. A méltányossági mozzanat intézményi szinten is jelen van, és úgy hangzik, hogy a kisebbség minden tagjának az oktatását vállalni kell. Ennek a megszervezése azonban rendszerint nem méretgazdaságos, tehát egyféle pozitív diszkrimináció mentén a kisebbségi oktatáshoz kiegészítő erőforrásokat kell rendelni.⁹

1. táblázat. Az iskolaválasztást befolyásoló tényezők

	Makro	Mezo	Mikro
Etnikailag semleges	Jogi környezet: - Szabad iskolaválasztás vs. körzetesítés - Kié az iskola? (Ki a fenntartó?) Elszámoltathatóság és iskolai autonómia Iskolaszervezet sajátosságai - horizontális és vertikális inklúzió Település sajátosságai - falu, város, nagyváros	„Minőség” kérdése (pedagógusok felkészültsége, iskolán kívüli tevékenységek, alternatív programok: step-by-step, művészeti osztály) - DE: mi a minőség? Iskola helyi presztízse - „kisvárosi elitizmus” Iskola közelsége Iskola felszereltsége Toborzás, önreklám	Család szocio-ökonómiai háttere és kihatása az iskoláztatásra (PISA) Családi minta/hagyomány Nagyobb szinteken: gyerek döntése Kortárs csoport hatás, óvodai szociális hálók Informális hírsatornák
Etnicitással összefüggő	Magyar nyelv presztízse Normatív finanszírozás - kisebbségi iskolák plusz normatíva Település etnikai aránya Oktatási-nevelési támogatás	Romák aránya („white flight” jelenség)	Vegyes házasság Családi nyelvi stratégiák (államnyelv, karrierutak)

Forrás: Papp Z.: i. m.

A kisebbségi nyelven történő oktatásról szóló szakmai diskurzust nemcsak az említett makroszintű oktatáspolitikai modellek, hanem a köztudat-

8 Papp Z.: i. m.

9 Uo.

ban ezzel összefüggésben artikulálódó érvrendszerek és motivációk is tagolják. Az iskolaválasztással kapcsolatos komplex hatásrendszerek struktúrájának egy használható modelljét Papp Z. Attila kínálja,¹⁰ aki ezeket a tényezőket makro-, mezo- és mikroszintek szerint csoportosítja, és az etnikai relevanciájuk szerint tovább árnyalja.

Amint a fentebbi táblázat is szemlélteti, az iskolaválasztás kapcsán a makroszint az oktatási rendszer tágabb jogi, gazdasági és társadalmi környezetével kapcsolatos tényezőket tömöríti. A makroszinten végzett kutató-sok szerzői áttekintik a rendszerváltás utáni oktatási reformokat és hatásukat a kisebbségi magyar oktatásra; elemzik az erre vonatkozó statisztikai adatokat, és ezek alapján előrejelzéseket fogalmaznak meg a romániai magyar oktatás helyzetére vonatkozóan.¹¹

Mezoszinten a táblázat az iskola, mint oktatási intézmény fontosabb paramétereit veszi figyelembe. Az iskolaválasztást befolyásolhatja az iskola elérhetősége, hiszen az utaztatás jelentős logisztikai és szervezési költségekkel járhat (buszoztatás, utaztatással járó többletidő stb.). Meghatározó tényező lehet továbbá az iskola épületének az állaga, felszereltsége, infrastruktúrája, de nagyon fontos az oktatás színvonala és minősége is (iskola elismertsége a településen vagy a tágabb régióban, mekkora a továbbtanulási arány, milyen a pedagógusok felkészültsége stb.).

Végül pedig a szerző mikroszinten az egyéni döntéseket befolyásoló szocio-kulturális hatásokat rendszerezi. Kutatásomban a legnagyobb hangsúlyt a mikroszintre helyezem, és elsősorban a szülők motivációs hátterét szeretném megvizsgálni az iskolaválasztással kapcsolatosan.

1.1. Az iskolaválasztás mikroszintű tényezői

Ebben a részben azokat a tényezőket vizsgálom meg, amelyek a család vagy a mikroközösség jellemzői közül befolyással lehetnek az iskolai tannyelvválasztással kapcsolatos döntésekre. Idetartozik például a család

¹⁰ Uo.

¹¹ Fóris-Ferenczi Rita – Péntek János: A romániai magyar közoktatás, különös tekintettel az oktatási nyelv(ek)re. In: Bartha Csilla – Nádor Orsolya – Péntek János (szerk.): *Nyelv és oktatás kisebbségben: Kárpát-medencei körkép*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011, 75–134.; Kiss: Demográfiai körkép. A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. Id. kiad.; Mandel Kinga: *A román felsőoktatás-politika változásai 1990–2003 között*. Presa Universitară Clujeană, 2007, Márton János (szerkesztő és társszerző): *Romániai magyar kistérségi iskolahálózatok. Működés és jövőkép*. 2007. Lásd <http://www.iskolakveszelyben.ro/tanulmanyok/iskolahalozatok.pdf>; Veres: i. m.

szocio-ökonómiai státusa, hiszen a magasabb végzettségű és anyagilag jobban szituált szülők nagyobb valószínűséggel akarnak részt vállalni az iskolaválasztással kapcsolatos döntésekben. A középosztálybeli szülők számára ugyanis egyfajta reprodukciós stratégiát képez a gyerekeik iskoláztatása és ennek révén az erőforrások újratermelése.¹² A döntést befolyásolhatja továbbá a családi hagyomány, azaz a szülő a gyermekét ugyanolyan intézménybe vagy ugyanoda írhatja, mint ahol saját maga végzett, vagy a lehetőségekhez mérten hasonló iskolát választ. Ezt nevezi Árendás Zsuzsanna „könnyű” döntésnek, amikor a gyermek iskolaválasztása egybeesik a szülő iskolaválasztási mintájával. „Nehéz” döntésnek bizonyul, amikor többes etnikai kötődéssel rendelkező házaspár ebből kifolyólag eltérő iskolai mintákat hoz magával, és emiatt kompromisszumra van szükség.¹³ A döntés szempontjából mintaadó lehet továbbá a nagyobb testvérnek az iskolai életpályája is.

Ugyanakkor nagyon fontos szerepet játszik a szülői család etnikai beágyazottsága is, mint amilyen a vegyes házasság vagy az etnikailag vegyes baráti társaság jelenléte. Ezek a tényezők szórványban nagyobb jelentőséggel bírnak. Korábbi kutatások azt igazolják ugyanis, hogy a vegyes házasságok esetében az iskolaválasztás többnyire a többségi nyelvű iskolai oktatást eredményezi. Ezt az összefüggést magunk is kimutatjuk.¹⁴

Elméleti vonatkozásban tisztán elkülöníthetők az iskolaválasztást befolyásoló tényezők makro-, mezo- és mikroszintjei, viszont a valóságban legtöbbször ezeknek a határai összemosódnak. Ilyenkor a makroszintű elvárások és döntések az állam részéről lecsapódnak az iskola világára is, onnan pedig az egyéni életutakra. Illetve valószínű ennek a fordítottja is, hogy ami

---

12 Bourdieu, Pierre: *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.

13 Árendás: i. m. Ennek kapcsán jegyzi meg a szerző, hogy a homogén házaspárok esetében gyors és automatikus a döntéshozás, míg a vegyes etnikai kötődéssel rendelkezők esetében nincsenek kész válaszok, ezért a döntéshozás sokkal körülményesebb.

14 Csata Zsombor egy 1996-os mérés adatainak alapján igazolta a vegyes házasságok és román tannyelvű iskolaválasztás „természetes együtt járását”. Lásd Csata: *Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben*. Id. kiad.

Dobos Ferenc adatai rámutatnak, hogy a környező országokban, ahol magyar kisebbség él, hasonlóan alakulnak az eredmények az előbb említetthez, vagyis nagy arányban választják a többségi nyelvű oktatást a vegyes házasságban élők. Lásd Dobos Ferenc: *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996–2011*. B-Fókusz Intézet, 2011. <http://www.kmkf.hu/tartalom/asszimilacio.pdf> [letöltve 2014. december 4-én]

mikroszinten vagy intézményi szinten érvényesül, annak lehetséges, hogy előbb-utóbb rendszerszintű következményei lesznek.¹⁵

1.2. Az iskolaválasztást befolyásoló tényezők a korábbi kutatások alapján

Elsőként Bodó Barna és Márton János kutatásának eredményeit¹⁶ foglalnám össze. A kutatás relevanciája abban rejlik, hogy megpróbálja megragadni az iskolaválasztást befolyásoló tényezőket mindhárom szinten, és mindezt szórványban és tömbben külön megvizsgálja.

Tömbben az iskolaválasztást befolyásoló tényezők között megtaláljuk azt, hogy milyen az iskolának az oktatási piacon betöltött helye, mit mutatnak a továbbtanulási mutatók, valamint milyen beiskolázási stratégiákról beszélhetünk. Ahhoz, hogy az iskola az oktatási piacon megfelelő helyet töltsön be, figyelembe veszik az iskolával kapcsolatos pozitív és negatív megítéléseket, melyek információt tartalmaznak az iskola infrastrukturális adottságairól, elhelyezkedéséről. További fontos tényező a választásban a szakkínálat és az idegen nyelvek jelenléte az iskolában. Az iskolaválasztást befolyásoló tényezőket pedig három nézőpontból vizsgálták meg: 1. az iskola (vezetők, pedagógusok), 2. gyerekek, szülők nézőpontja, valamint külön kategóriaként, 3. azoké, akik román tannyelvű oktatást választottak. Az első két kategória esetében a motivációk nem sokban térnek el egymástól. Jelen vannak a fennebb már emlegetett érvek, ezek tovább bővülnek a tanító választása, iskola presztízse, belső rálátás és vélemények kérdéskörével. Ettől eltérést mutat a harmadik nézőpont, ahol a román nyelvű oktatás mellett a nyelv elsajátítása, könnyebb érvényesülés, tehermentesebb tanulás indoka áll.

Szórványban ennek van egy másik vetülete is, hiszen gyakran az is kérdéses, hogy van-e választási lehetőségük a kisebbségeknek, létezik-e egyáltalán magyar iskola vagy legalább magyar nyelvű oktatás. A tömbben emlegetett motivációk itt is felfedezhetők, de kevesebb jelentőséggel bírnak. Szórványban az iskolaválasztásról való döntés során jelen vannak az etnikai, kulturális és nyelvi tényezők is: családi hagyomány, homogén magyar vagy vegyes családból való származás, szülők munkahelyén használt nyelv, baráti kör etnikai megoszlása stb. Egyéb motivációs tényezőként megjelenik az oktatási-nevelési támogatás, valamint a helyi etnikai viszonyok, hiszen a többségi nyomás hatására inkább román iskolát választanak, de ha kellő-

---

15 Papp Z.: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. Id. kiad.

16 Bodó Barna – Márton János: Magyar iskolaválasztás Erdélyben. Id. kiad.

képpen nagy vonzerővel bír egy magyar iskola, akkor ki lehet küszöbölni ezt a problémát.

1.3. Iskolaválasztás és iskolai teljesítmény

Az oktatás teljesítményét vizsgáló nemzetközi mérések (lásd PISA-vizsgálat) szerint azok a magyar diákok, akik a többség nyelvén tanulnak, igazi vesztesei a rendszernek: gyengébb kompetenciákkal és munkaerő-piaci elhelyezkedési lehetőségekkel bírnak.¹⁷ A kutatások rávilágítanak az oktatási rendszer „pilléresedésére” is a nyelvi és etnikai vonatkozások mentén. Ez azt jelenti, hogy nő a szakadék „az etnikai reprodukciót képviselő oktatásban részt vevő, illetve az asszimilációs iskolai útvonalnak tekintett, többségi nyelven tanuló magyar fiatalok között.”¹⁸

A legfrissebb írások mellett érvelnek, hogy a magyar anyanyelvű gyerekek jobban teljesítenek a magyar oktatási rendszerben, mint az államnyelvű iskolákban. Az említett kutatás azt is kijelenti, hogy „nemzetiségtől függetlenül a magyar intézményekben általában eredményesebbek a tanulók, mint a román iskolákban”,¹⁹ a magyarul tanuló diákok matematikai és természettudományi kompetenciái fejlettebbek azokénál, akik otthon magyarul beszélnek, de román tannyelvű iskolába járnak.²⁰

1.4. Szülői motivációk az iskolaválasztással kapcsolatos döntéshozatalban

Nemzetközi példák közül szeretném kiemelni egy kanadai szülők iskolaválasztásával kapcsolatos kutatás eredményeit. Québec oktatási rendszere egy gyakran idézett példa az iskolaválasztás kisebbség-többség vonatkozásában, hiszen a kisebbségek által lakott területeken megtalálhatók mind a francia, mind az angol oktatási intézmények, akárcsak Románia esetében, ahol szintén lehetőség van kisebbségi magyar vagy román nyelven tanulni. A tanulmány arra világít rá, hogy számos nem etnikai szempont érvényesül a választás során, mint például az iskola közelsége, az ott tanulók kiváló is-

---

17 Kiss: i. m.; Papp Z.: i. m.; Uő: Többségi nyelvű iskolaválasztás a kisebbségben, avagy a PISA-adatoktól a Kárpát-medencei diskurzusokig. *Kisebbségkutatás*, 2013. 4. sz. 7–17.

18 Papp Z.: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. Id. kiad. 18–19.

19 Csata: Az erdélyi magyar tanulók iskolai teljesítményének meghatározói a TIMSS-vizsgálatok alapján. Id. kiad. 18. A szerző erre a következtetésre a TIMSS-mérésekben résztvevő diákok matematikai és természettudományi kompetenciáinak vizsgálata során jutott.

20 Uo.

kolai teljesítménye. De szempontként jelen van az is, ha a családból már valamelyik gyerek látogatta az iskolát, vagy a rokoni, baráti körből ajánlották az intézményt, illetve, ha olyan szakkínálattal vagy egyéb alternatív programokkal rendelkezik, ami elkülöníti őt a többi átlagos oktatási intézménytől. Ezekből a szempontokból is érzékelhető, hogy az oktatás erősen piacosodó jellege miatt a nem etnikai szempontok közül az iskola által biztosított minőség kiemelt szempontnak bizonyul.²¹

Egy Szlovákiában végzett kvalitatív kutatás is arról számol be, hogy a kisebbségi-többségi iskolaválasztás területén a döntéshozatalban nagyobb részt a nem etnikai szempontok érvényesültek. A szülői elvárásoknak megfelelően leginkább a siker, társadalmi elismertség, mobilitás és érvényesülés játszik fontos szerepet.²²

Az előbb említett kutatásokban is már megjelent az oktatás közgazdasági szemszögből való megközelítése. Ebből a perspektívából kiindulva látjuk, hogy a gazdasági elmélet szerint mindenképp figyelembe kell vennünk a piacok működésében fontos szerepet játszó választás és verseny tényezőket. Mindez megjelenik az oktatás piacosodásában is, ahol a szülők iskolaválasztással kapcsolatos döntései megfeleltethetők a fogyasztói döntéseknek. Mindez mikroszinten történik, individualista szemléletmódban.²³ Ha döntéseméleti nézőpontból közelítjük meg a kérdést, láthatjuk, hogy ez szorosan összefügg olyan szocio-demográfiai változókkal, mint a szülők iskolázottsága, a család jövedelmi helyzete, osztály-hovatartozás.²⁴ Elemzéseikből kiderül, hogy nem csak kulturális preferenciák (faji, etnikai, nemi megkülönböztetés) alapján, hanem nagyobb részben racionális döntések nyomán választanak iskolát (jövedelem, vagyonyhelyzet, közelség, oktatási színvonal, oktatással járó pluszköltségek).²⁵

21 Guillemette, Yvan: Breaking Down Monopolies. Expanding Choice and Competition in Education. *Backgrounder*, No. 105, October 2007.

22 Árendás: i. m.

23 Jack Buckley említi, hogy ezek az egyéni döntések mindenki számára biztosítva kellene legyenek, de tudjuk, hogy vannak olyan rendszerhibák, amelyek ezt nem teszik lehetővé (például körzetesítés, anyagi helyzet stb.) Lásd Buckley, Jack: Choosing Schools, Building Communities? The Effect of Schools of Choice on Parental Involvement. *Education Working Paper Archive*, 2007.

24 Goldring, Ellen – Rowley, Kristie J.: Parent Preferences and Parent Choices: The Public–Private Decision about School Choice. *Journal of Education Policy*, 2008. 23:3, 209–230; Jarvis, Helen –Alvanides, Seraphim: School choice from a household resource perspective: Preliminary findings from a north of England case study. *Community, Work & Family*, 2008/4., 385–403.; Buckley: i. m.

25 Jarvis–Alvanides: i. m.

Szintén ezek a szerzők hangsúlyozzák a kapcsolati tőke hasznát az iskolaválasztásban. Goldring külön vizsgálja az interperszonális (baráti kör, rokonság, munkahelyi ismerősök) és formális kapcsolatok (prospektusok, levelezőlisták, hirdetések) jelentőségét a döntéshozásban. Arra a következtetésre jut, hogy az interperszonális kapcsolatok nagyobb hangsúllyal bírnak, az ismerősök, munkahelyi társak véleménye többet számít, mint az iskola marketingje.²⁶

2. A kutatás ismertetése

A Budapesti Fókusz Intézet 2011-ben végzett felmérése az iskolaválasztás asszimilációra gyakorolt hatását vizsgálja.²⁷ Ez a vizsgálat – akárcsak a témában megjelent, határon túli magyarok körében végzett kutatások nagy része – az iskolaválasztást az asszimiláció egyik dimenziójaként kezeli,²⁸ és arra törekszik, hogy azonosítsa és leírja az iskolai nyelvválasztás fontosabb szociológiai és gazdasági determinánsait.

Az adatok elemzése során először a minta kiválasztásának a módszertanát szeretném ismertetni. Ezt követné a megkérdezettek általános demográfiai jellemzőinek bemutatása, majd a szocio-demográfiai változók iskolaválasztásra gyakorolt hatásának vizsgálata, regressziós modellek segítségével. Az így kapott eredményeket egy 2004-ben készült, hasonló rendeltetésű elemzés adataival hasonlítjuk össze, és megnézzük, hogy az azóta eltelt hét év során milyen változások következtek be az iskolaválasztással kapcsolatos preferenciák terén. A dolgozatot a válaszadók által mérlegelt érvek vizsgálatával és a választás mögötti szempontok rendszerezésével zárom.

2.1. A minta leírása

A kutatás alanyai nagy többségükben magukat magyar nemzetiségűnek valló szülők voltak, akiknek a lekérdezés időpontjában (2011 nyarán) volt óvodába, illetve általános iskolába járó gyermekük vagy gyermekeik. Az elemzés során 986 esettel dolgozom, ebből 580 a felvétel időpontjában magyar tannyelvű iskolába/óvodába járatta gyermekét, 406 a többségi nyelvű

---

26 Goldring–Rowley: i. m.

27 A kutatás során összeállított adatbázist a felmérés vezetője, Dobos Ferenc bocsátotta a rendelkezésemre.

28 Gyurgyik, idézi Csata: Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben. Id. kiad.

oktatást választotta. Az adatfelvétel irányított kvóta alapján történt.²⁹ A minta kialakítása során figyelembe vették, hogy a válaszadók megoszlása nemek, településnagyság és területi (regionális körzetek) szinten ne térjen el a 2002-es népszámlálás romániai magyarságra jellemző arányaitól,³⁰ továbbá azt is szem előtt tartották, hogy korcsoport tekintetében a megkérdezett szülők fiatal és középkorosztályhoz tartoznak. Ebből is adódóan a mintában a magyar lakosságra jellemző valós arányokhoz képest felülreprezentáltak az iskolázottabb rétegek (a megkérdezett szülők körében az országos átlaghoz mérten magasabb az érettségizettek és felsőfokú tanulmányokat végzettek részaránya). Mindezen túl a mintába igyekeztek közel egyenlő arányban bevonni gyermeküknek magyar, illetve román óvodát/iskolát választó szülőket.³¹

2.1.1. A megkérdezettek szocio-demográfiai háttere

Amint már említettem, a kérdőívet 986 személy töltötte ki, nemi bontás szerint ez 44,5% férfit és 55,5% nőt jelent. Családi állapotukat tekintve a nagy többségük nős vagy férjezett (92,6%), 4,5 százalék elvált, 2,2 százalék nőtlen/hajadon, az özvegyen maradottak aránya 0,7%. Az alanyok átlagos életkora 37 év. Az imént említett okoknál fogva az országos átlaghoz viszonyítva jóval alacsonyabb az alapfokot végzők aránya (6,8%), a szakképzést elvégzők aránya 22,5 százalék, míg a középfokú tanulmányaikat érettségivel zárók és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők részaránya magas értéket mutat (előbbi 51%, utóbbi 19,7%). A megkérdezettek 62,4 százaléka magyarul végezte az általános iskolát, 30 százalékuk vegyesen (időközben nyelvet váltott), 7,6 százalékuk pedig román nyelven.

A foglalkozás szerkezetére vonatkozóan a megkérdezettek legnagyobb arányban (46%) alkalmazotti beosztásban dolgoznak, ezt követi az értelmiségi munka (24,6%), a vállalkozók aránya 8,2 százalék, az inaktívak pedig 21,2 százalék. Hasonlóan alakul ez a házastársak esetében is, legtöbben (53,9 százalék) alkalmazottként dolgoznak, ezt követi az értelmiségiek köre 22,8 százalékkal, a vállalkozók 8,3 százalékkal, végül pedig az inaktívak 15 százalékkal.

---

29 Véletlen mintavételre statisztikai okok miatt nem volt lehetőség, mert a tannyelvválasztással kapcsolatban területi bontásban nem állt rendelkezésre megfelelő nyilvántartás. Ezzel kapcsolatban lásd Dobos Ferenc: *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996–2011*. Id. kiad. 4.

30 Ennek értelmében a kutatás az említett változók szerint reprezentatívnak tekinthető.

31 Dobos: i. m.

Az alanyok nemzetiségére vonatkozóan már az elején utaltam rá, hogy nagy többségük magyar nemzetiségűnek vallotta magát (96,5%). Házastársuk esetében 78,5 százalék vallotta magát magyarnak, 20,5 százalék románnak, a többi pedig egyéb etnikumúnak. Ezek alapján a homogén magyar házasságban élők aránya 77,3 százalék, a vegyes házasságok pedig 22,7 százalékban vannak jelen.

2.1.2. A családi háttérre vonatkozó változók hatása az iskolaválasztásra

Az iskolaválasztás szociológiai dimenzióit vizsgálva elsőként a szülők általános iskolai nyelvének hatását ellenőriztem. Az eredmények azt mutatják, hogy magyar iskolát azok a szülők választanak, akik maguk is magyarul végezték általános iskolai tanulmányaikat (85,3%), vagyis ezekben az esetekben a tannyelv egyfajta átörökítéséről beszélhetünk. Hasonlóképpen: az alsó tagozaton románul tanuló szülők több mint 90 százaléka gyermekét is román iskolába írta. Szintén erős asszimilációs hatást tükröz az is, hogy a vegyes iskolai nyelven tanuló szülők 73 százaléka inkább román iskolába járatta a gyermekét. Ezek az eredmények egybecsengenek Sorbán Angella egy korábbi vizsgálatával, melyben kimutatta, hogy az iskola nyelve mintegy „családi hagyományként adódik át generációról generációra, mintegy újratermelve az iskoláztatás nyelvének használati értékét és presztízsét a családban, a szűkebb társas közegben, valamint a különböző iskolai fokozatokon”.³²

A vegyes házasságok és román iskolaválasztás kapcsolatában ugyanaz igazolódott, mint a 2004-es elemzésben,³³ vagyis a vegyes házasságban levő szülők több mint 80 százaléka román iskolába íratta gyermekét. A vizsgálatból az is kiderült, hogy a homogén magyar családok esetében is közel 30 százalék román iskolát választott gyermekének.

Arra vonatkozóan, hogy kinek a szava volt döntő az óvoda/iskola nyelvének megválasztásában, a következő táblázat jól mutatja, hogy függetlenül az iskola nyelvétől, a legtöbb esetben a szülők közös megegyezés alapján döntöttek.

---

32 Sorbán Angella: „Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen”. Az asszimiláció természetrajzához. *Magyar Kisebbség*, 2000. 3. sz. 3.

33 Csata Zsombor 2004-es elemzésében igazolta a vegyes házasságok és román tannyelvű iskolaválasztás „természetes együttjárását”, lásd Csata: Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben. Id. kiad.

2. táblázat

Kinek a szava volt döntő az iskola nyelvének megválasztásában	Magyar óvodát/iskolát választók (%)	Román óvodát/iskolát választók (%)
Inkább az apáé	2,4	6,4
Inkább az anyáé	7,4	12,3
Közösen döntöttek el	88,4	77
Egyéb családtagé	1,6	3,2
Csak egyféle tannyelvű óvoda/iskola van a településen	0,2	1,0

A magyar iskolát választó szülők 88,4 százaléka, a román iskolát választó szülők pedig 77 százaléka hozott közösen döntést. Érdekes kihangsúlyozni az asszimiláció szempontjából, hogy a többségi iskolaválasztás esetében dominánsan az anyák (12,3%) döntöttek úgy, hogy gyermekeiket inkább román nyelven taníttatják.

Meglepő módon a foglalkozásszerkezet és az iskolai tannyelv választás között ezúttal nincs szignifikáns kapcsolat, vagyis nincs összefüggés valamely foglalkozás kategória, illetve a román vagy magyar oktatási nyelv preferálása között. A 2004-es elemzés ezzel szemben kimutatta, hogy inkább a munkáscsaládok hajlanak a román nyelvű oktatás választására és kevésbé a második generációs értelmiségiek.³⁴ Az eredmények longitudinális összehasonlítása alapján tehát ebben a tekintetben megváltozott trendekről beszélhetünk: a tannyelv választás foglalkozás-specifikus jellege megszűnni látszik.

Az iskolaválasztás tekintetében azt is megvizsgáltuk, hogy milyen eltérések vannak szórványban, illetve tömbben. Az eredmények azt mutatják, hogy a tömbben élők 24,4 százaléka, míg a szórványban élők 65,1 százaléka választ román nyelvű iskolát. A további elemzéseink arra vonatkoznak, hogy ezt a különbséget mennyiben magyarázzák kontextuális okok (például az, hogy szórványban a gyerekeknek nagyobb arányban nincs lehetőségük anyanyelvükön tanulni), vagy mennyire diszkrecionális döntés eredményei.

Az említett kétváltozós elemzések után az iskolaválasztás szempontjából releváns változókat lineáris regressziós modellekben szerepeltettük. Először arra voltunk kíváncsiak, hogy a családi háttérváltozók mennyiben magyarázzák azt, hogy a szülők magyar vagy román iskolát választanak a gyerekeiknek.³⁵

³⁴ Lásd uo.

³⁵ A regresszió során a STEPWISE eljárást alkalmaztam, hogy a változók közötti interferenciákról minél több információt nyerjek. A függő változó kétértékű: 0 – gye-

3. táblázat. *Az iskolai tannyelv választás lineáris regressziós modellje (családi háttér-
változók) R négyzet: 0,347*

Független változó	Beta érték
Szülők általános iskolai nyelve magyar (0-nem, 1-igen)*	-0,597
Szülők általános iskolai nyelve vegyes (0-nem, 1-igen)*	n.sz.
Házasságtípus (0-homogén magyar, 1-vegyes)	-0,166

* Referenciacsoport: Mindkét szülőnek az általános iskolai nyelve román.

Az eredmények azt mutatják, hogy a szülők magyar iskolaválasztását leginkább az magyarázza, hogy az általános iskolában maguk is magyar nyelven tanultak. A modell másodjára a házasságtípusokat emelte be, ami azt jelenti, hogy kisebb súllyal ugyan, de a homogén magyar házasság azt valószínűsíti, hogy a szülők nagyobb eséllyel adják magyar iskolába a gyerekeiket, mint azok, akik vegyes házasságban élnek.

2.1.3. A kontextuális változók hatása az iskolaválasztásra

Korábbi elemzések alapján³⁶ a kontextuális változók körébe sorolom a családon belüli nyelvhasználatot, az interperszonális kapcsolatok etnikai homogenitását (rokonság, barátok, munkatársak etnikai hovatartozása), valamint a kulturális tevékenységek és sajtófogyasztás etnikai jellegét és ezek hatását vizsgálom a román/magyar nyelvű oktatás választására.

A családon belüli nyelvhasználat esetében elmondható, hogy, mind a megkérdezettek, mind pedig azok házas társai esetében, gyermekkorukban a domináns nyelvhasználat a magyar volt. Viszont azon szülők esetében, akik gyermeküket román óvodába/iskolába írták, legalább az egyik szülő esetében hangsúlyosan, közel fele arányban jelen volt a román nyelvhasználat is (46%). A jelenlegi domináns nyelvhasználat és a tannyelv választás összefüggését vizsgálva kimutatható, hogy a magyar oktatást választók 90 százalékában az otthoni nyelv a magyar.³⁷ A román óvodát/iskolát választók ese-

---

rek magyar iskolába jár, 1 – gyerek román iskolába jár. Független változóként ugyanez szerepel a kontextuális változók bevonásával készített regressziós vizsgálatában is (lásd 4. táblázat).

36 Csata: i. m.

37 Ebben az esetben arra a kérdésre kerestük a választ, hogy „Családjukban milyen nyelven beszélnek egymás között?” A válaszlehetőségek pedig: „a szülők egymás között”, „apa a gyerekekkel”, „anya a gyerekekkel”, „apai nagyszülők a gyerekekkel”, „anyai nagyszülők a gyerekekkel”, és „a gyerekek egymás között”. Mindezt a román és magyar nyelvhasználat vonatkozásában, ahol 1. inkább magyar és 2. inkább román nyelvet használnak.

tében a magyar nyelv használata a családban 25 százalékkal kevesebb. A román almintá esetében a magyar nyelv használata az anyai nagyszülőkkel való kommunikációban jellemző a leginkább (78%).

A család közeli barátainak nemzetiségét tekintve elmondható, hogy azoknak a családoknak, akiknek leginkább magyar a baráti körük, azoknak többsége a magyar oktatás mellett dönt (80%). Nem meglepő módon a többségében román ismerősökkel rendelkező családok esetében a román iskolaválasztás lesz a jellemző (84%). Az asszimiláció irányában mutat az is, hogy a vegyes baráti társaságok inkább a román oktatás választásának kedveznek (70%).

A munkatársak etnikai hovatartozása és az iskolaválasztás nyelvének összevetése szintén szignifikáns kapcsolatot mutat. A többségében magyar munkatársakkal rendelkező megkérdezettek inkább magyar iskolába íratják gyermekeiket (77,2%). Hasonló a helyzet a román munkatársak esetében is, ez a román iskolaválasztást valószínűsíti. A vegyes munkatársakkal rendelkező szülők esetében közel fele-fele arányban választják a magyar, illetve román nyelvű oktatást.

Láthatjuk, hogy az interperszonális kapcsolatok befolyással bírnak az iskolaválasztás nyelvére, vagyis a homogén magyar kapcsolatok a magyar nyelvű oktatás választását valószínűsítik, míg a vegyes és román kapcsolatok a román iskola választása fele húznak.

A vizsgálatból kiderült, hogy a kultúrafogyasztás jellegzetességei szintén befolyással vannak arra, hogy a szülők magyar vagy román iskolát választanak a gyerekeiknek.³⁸ A magyar kultúrafogyasztást többségében igénybe vevők a magyar iskolát választó szülők (88,6%). A román iskolát választó szülők 52,4 százaléka egyáltalán nem látogatja a magyar kulturális rendezvényeket.

Az előbbihez hasonlóan a sajtófogyasztás preferenciáit is megvizsgáltam a román, illetve a magyar nyelvű oktatást választó szülők körében. A sajtófogyasztás esetében külön elemzem az írott és a tévében látott, rádió-

---

38 A kultúrafogyasztás meghatározásához a következő kérdést használtunk: „Mennyire jellemzőek Önre és felnőtt családtagjaira az alábbiak: »magyar nyelvű könyvek olvasása«, »magyar színházi előadás látogatása«, »magyar nyelvű istentiszteletek látogatása«, »magyar kulturális ünnepeken való részvétel«, »magyar történelmi évfordulók ünnepein való részvétel«?”. Válaszlehetőségek: 3. gyakran, 2. ritkán, 1. soha. Az összevont változót úgy hoztam létre, hogy összeadtuk a „gyakran” válaszokat. Az így kapott 0-tól 5-ig terjedő skálán a 0 jelenti, hogy a megkérdezett kevésbé fogyaszt magyar kultúrát, az 5 pedig azt, hogy gyakran fogyaszt. Ugyanezzel a logikával és módszerrel járok el a sajtófogyasztás esetében is.

ban hallott eseményeket azzal a céllal, hogy kiderítsem, a válaszadók mennyire tájékozódnak a kisebbségeket érintő információkról.³⁹ Az olvasott magyar sajtó esetében azoknak, akik innen tájékozódnak, a többsége, 70 százalék magyar iskolába íratta gyermekét. A román oktatást választók 74,4 százaléka egyáltalán nem érdeklődik a magyar írott sajtó iránt. A magyar rádió és tévé kínálata a román iskolaválasztás mellett döntő szülőknek kevesebb, mint felét nem érdekli (52,9%).

A következőkben, akárcsak a családi háttérre vonatkozó változók esetében, lineáris regressziót alkalmaztam a kontextuális tényezők iskolaválasztásra kifejtett hatására vonatkozóan. A román, illetve magyar iskolaválasztás és a kontextuális változók kapcsolata azt mutatja, hogy a legnagyobb magyarzóerővel a családok etnikailag homogén (magyar) baráti köre bír (-0,284). Tehát a magyar baráti kör nagy hatással van arra, hogy a szülők magyar iskolába íratják gyermekeiket. Hasonló a helyzet a szülők munkakörének etnikai vonatkozásában is, hiszen ott, ahol a szülők leginkább magyar munkatársakkal érintkeznek, azok a magyar oktatást választják.

4. táblázat. *Az iskolai tannyelvválasztás lineáris regressziós modellje (kontextuális háttérváltozók), R négyzet: 0,406*

Független változó	Beta értékek
Kérdezett családjában használt nyelv a magyar	n.sz
Kérdezett családjában használt nyelv vegyes	n.sz
Házastárs családjában használt nyelv magyar	-0,266
Házastárs családjában használt nyelv vegyes	n.sz
Család baráti köre magyar	-0,284
Család baráti köre vegyes	n.sz
Munkatársi kör magyar	-0,075
Munkatársi kör vegyes	n.sz

39 Két komplex változót hozok létre. Az egyik a magyar írott sajtófogyasztásra vonatkozik, és a következő itemeket tartalmazza: „romániai magyar lap”, „romániai magyar egyéb lapok”, „romániai magyar folyóiratok”, „magyarországi lapok, folyóiratok”. A másik a média és rádió fogyasztását tömöríti össze a következő kijelentéseket magában foglalva: „román közszolgálati televízió műsora”, „magyarországi közszolgálati televízió műsora”, „Duna tévé”, „magyarországi kereskedelmi tévé”, továbbá politikai tévé csatornák: „HÍR Tv”, „ATV”, „ECHO Tv”, a rádiók esetében: „román közszolgálati rádió magyar adása”, „magyar nyelvű romániai kereskedelmi rádió”, „magyarországi közszolgálati rádió”, „Bartók rádió”, „magyarországi kereskedelmi rádió”.

Magyar rádióhallgatás és tévézés (0-nem, 1-igen)	n.sz
Írott magyar sajtófogyasztás (0-nem, 1-igen)	n.sz
Magyar kultúrafogyasztás (0-nem, 1-igen)	-0,103
Regionális besorolás (0-tömb, 1-szórvány)	0,195

Referenciacsoportok: a családban használt nyelvhasználat esetén: mind a megkérdezettnél, mind a házastársánál román nyelvhasználat, továbbá: a család baráti köre román, a munkatársi kör román.

A vidék szórványjellege, továbbá a családban a magyar nyelv dominanciája, végül pedig az intenzívebb kultúrafogyasztás – egyre kisebb biztonsággal ugyan, de szintén – a magyar iskolaválasztást valószínűsíti. A többi változónkat a regressziós modell elvetette.

A családi háttér- és a kontextuális változókat egy modellben szerepeltetve az derül ki, hogy a szülők magyarul végzett általános iskolája és a homogén magyar házasságok magyarazzák leginkább a magyar iskolaválasztást. A kontextuális tényezők esetében a családon belüli nyelvhasználaton túl az interperszonális kapcsolatoknak megnőtt a jelentősége az oktatással kapcsolatos döntések meghozatalában. Továbbá a magyar kulturális életben való részvétel szintén pozitívan hat a magyar iskolaválasztásra.

5. táblázat. *Az iskolai tannyelvválasztás lineáris regressziós modellje (családi és kontextuális háttérváltozók), R négyzet: 0,406*

Független változó (családi háttér)	Beta érték
Szülők általános iskolai nyelve magyar (0-nem, 1-igen)	-0,597
Házasságtípus (0-homogén magyar, 1-vegyes)	-0,166
Független változó (kontextuális változók)	
Család baráti köre magyar	-0,284
Házastárs családjában használt nyelv magyar	-0,266
Magyar kultúrafogyasztás (0-nem, 1-igen)	-0,103
Munkatársi kör magyar	-0,075
Regionális besorolás (0-tömb, 1-szórvány)	0,195

2.2. Az iskolaválasztás mögött meghúzódó érvek bemutatása és értelmezése

2.2.1. A társadalmi környezet hatása az iskolaválasztásra

Ebben a részben a társadalmi környezet hatását vizsgálom az óvoda/iskola választására, külön a magyar, illetve román oktatást választó szülők almintáján.⁴⁰ A magyar nyelvű oktatás mellett elkötelezett szülők esetében a faktorelemzés két kategóriába sűríti a társadalmi környezet befolyásával kapcsolatos kijelentéseket.⁴¹

Amint a táblázatból is leolvasható, a szülők egyrészt belső indíttatásból, szilárd meggyőződésből és a családi hagyományokat követve választanak magyar iskolát. Ezt a személyes meggyőződés faktorának nevezem. Másrészről pedig a külső környezetük, az ismerősi kör és média hatására teszik ugyanezt.

Az állam nyelvén történő oktatást választó szülők esetében a faktoranalízis nem vezetett használható eredményre. Ebből arra következtethetünk, hogy a román iskolát választó szülőknél nincs a véleményeknek egy ilyen világos strukturálódása.

6. táblázat. *Faktorsúlymátrix*

	Komponensek	
	1. Faktor	2. Faktor
A barátok és ismerősök véleménye	.882	-.076
A tágabb rokonság véleménye	.873	-.011
A munkatársak véleménye	.867	-.007
Tágabb környezetükben tapasztalható társadalmi légkör	.819	-.057
Az óvoda/iskola megfelelő hírneve	.681	.128
A sajtóban, rádióban, tévében megjelenő vélemények	.672	-.151
Szilárd meggyőződésükön kívül semmi egyéb	-.134	.800
A családi hagyományok	.394	.639

2.2.2. Szimbolikus és racionális motivációk az iskolaválasztásban

A következőkben azt szeretném megnézni, hogy a Papp Z. tanulmányában⁴² emlegetett szimbolikus vs. racionális motivációk miként vannak jelen

40 A kijelentések csoportosítását faktorelemzéssel kaptam, főkomponens eljárást alkalmazva.

41 A faktorelemzés során a KMO értékünk: 0,870, 0,000 szignifikancia szintnél. Az elemzés lefuttatása pedig 2 faktort eredményezett, ami a teljes variancia 64 százalékát magyarázza.

42 Papp Z.: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. Id. kiad.

a vizsgálatunkban. A szerző a szimbolikus motivációk mögött a nemzeti-kulturális értékeket és az anyanyelv fontosságát érti. A racionális motivációk az oktatás minőségére, az iskola infrastrukturális ellátottságára utalnak.

A vizsgálat során azt szeretném megnézni, hogy az előbb említett fogalompáros a valóságban elkülönül-e egymástól, és mutat-e valamilyen különbséget szórvány-tömb, illetve homogén magyar és vegyes házasságok tekintetében a román vagy magyar oktatást választók körében.

A magyar óvodát/iskolát választó szülők esetében a következő kijelentésekre vártunk igen/nem válaszokat: „mert magyar az anyanyelvünk”; „mert a magyar óvoda/iskola van közelebb”; „mert a magyar óvodában/iskolában színvonalasabb az oktatás”; „mert nincs más lehetőség (csak magyar óvoda/iskola) van”; „mert létfontosságú, hogy anyanyelvén tanuljon a gyermek”; „mert magyarok vagyunk”.

7. táblázat. Faktorsúlymátrix

	Komponensek	
	1. Faktor	2. Faktor
Mert létfontosságú, hogy anyanyelvén tanuljon a gyermek	.737	-.147
Mert magyarok vagyunk	.715	-.351
Mert magyar az anyanyelvünk	.706	-.416
Mert a magyar óvoda/iskola van közelebb	.416	.742
Mert a magyar óvodában/iskolában színvonalasabb az oktatás	.507	.681

A faktorelemzés során két elkülönülő látens érvcsoportot azonosítottunk.⁴³ Egyrészt az anyanyelv és azon való tanulás, valamint a magyar identitás fontosságát hangsúlyozó szülők, akik ezen szimbolikus, nemzeti értékek mentén érvelnek a magyar iskolaválasztás mellett. Ezt nevezem az etnikai identitás faktorának. Másrészt vannak azok a szülők, akik pragmatikus oldalról közelítik meg az iskolaválasztás kérdéskörét és az oktatás színvonalát, valamint az iskolához való távolságot tekintik elsődleges szempontnak a döntések meghozatalakor. Ezt a racionalitás faktorának nevezem el.

Az elemzésből kimarad a nincs más lehetőség változónk, amire számítottunk is, hiszen ez a megkérdézett személyektől független, nem rajtuk múló tényező.

43 A faktorelemzés során a KMO értékünk: 0,631, 0,000 szignifikancia szintnél. Az elemzés lefuttatása pedig 2 faktort eredményezett, ami a teljes variancia 66 százalékát magyarázza.

A román óvodát/iskolát választó szülőknek hasonló érvek mentén kellett indokolniuk a döntéseiket.⁴⁴ Az alábbi táblázat is szemlélteti, hogy a megkérdezettek több mint fele azzal magyarázza a román iskolaválasztást, hogy Romániában él, ennél fogva gyerekének tudnia kell románul (54,4%).

8. táblázat

Miért járhatja román óvodába/iskolába a gyermekét?	Gyakoriságok (%)
Mert románok vagyunk	6,3
Mert román óvoda/iskola van közelebb	16,8
Mert a román óvodában/iskolában színvonalasabb az oktatás	26,3
Mert nincs más lehetőség (csak román óvoda/iskola van)	20,5
Mert a házastársam román	27,9
Mert Romániában élünk	54,4

Az érvek mögötti látens véleménycsoportok feltárásához szintén a faktoranalízis módszerét alkalmaztam, viszont ebben az esetben sem találtunk használható modellt, és a magyarázott variancia-hányad is 60 százalék alatt maradt.

Az iskolaválasztás kapcsán gyakran emlegetett, befolyással bíró szempontoknak van egy pragmatikusabb oldala („Tanuljon meg jól románul a gyermek, hogy ne legyenek beilleszkedési gondjai”; „Tanuljon románul minden tantárgyat, hogy jobban érvényesülhessen”), valamint egy kulturális-szimbolikus vonatkozása is („Tanuljon előbb az anyanyelvén, hogy kötődjön nemzeti kultúrájához”; „Ha akar, magyar iskolában is megfelelően megtanulhat románul”; „Csak anyanyelvi alapokon fejlődhet személyisége károsodás nélkül”).⁴⁵

A gyakoriságok (9. táblázat) azt mutatják, hogy a megkérdezettek számára az anyanyelv és nemzeti értékek nagyobb hangsúllyal bírnak az iskolaválasztásban, mint az érvényesülés vagy a későbbiekben a társadalmi beilleszkedés.

44 A következő válaszlehetőségek közül választhattak a szülők: „mert románok vagyunk”, „mert a román óvoda/iskola van közelebb”, „mert a román óvodában/iskolában színvonalasabb az oktatás”, „mert nincs más lehetőség”, „mert a házastársam román”, „mert Romániában élünk”.

45 Az említett szempontokat egy 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték a szülők, ahol az 1-es azt jelentette, hogy „egyáltalán nem ért egyet”, a 2-es szerint „inkább nem ért egyet”, 3-as szerint „nem tudja”, 4-es szerint „inkább egyetért” és az 5-ös kijelentés szerint „teljes mértékben egyetért”.

Ezt a változót⁴⁶ függő változóként felhasználva lineáris regressziót végzek. Független változóként pedig megvizsgálom szórvány-tömb, házasságtípusok, valamint magyar és román iskolát választók hatásának erősségét.⁴⁷

9. táblázat. *Önök milyen mértékben vették figyelembe az alábbi szempontokat, amikor gyermekük beiskolázásáról döntöttek/döntenek? (%)*⁴⁸

	Teljes mértékben egyetért	Inkább egyetért	Nem tudja	Inkább nem ért egyet	Egyáltalán nem ért egyet
Tanuljon meg jól románul a gyermek, hogy ne legyenek beilleszkedési gondjai	8,9	14,1	6,6	30,2	40
Tanuljon előbb az anyanyelvén, hogy kötődjön a nemzeti kultúrájához	49,8	25,3	9,5	12,5	2,9
Tanuljon románul minden tantárgyat, hogy jobban érvényesüljön	27,5	28,8	7,2	15,3	21
Ha akar, magyar iskolában is megfelelően megtanulhat románul	44,4	27,4	8,7	13,4	6
Csak anyanyelvi alapokon fejlődhet a személyisége károsodások nélkül	32,7	23,6	16,8	16,9	9,9

46 A regresszió elvégzéséhez egy összevont változót hozok létre. Amint említettem, a skálázást megfordítottam, majd összeszámoltattam az értékeket. Így egy olyan összevont mutatót kaptam, ami 5-től 25-ig vehet fel értékeket, ahol a magasabb érték a pragmatikusabb érvelés dominanciáját, az alacsonyabb érték pedig a kulturális-szimbolikus érvek túlsúlyát tükrözi.

47 Ezek a változók mind korrelációt mutattak, ezért szeretném megnézni, melyiknek a hatása magyaráz többet. Mivel több független változóval dolgozom, ezért a STEPWISE módszert alkalmazom, hogy a változók közötti interferenciákról információt nyerjünk. A független változók kódolása: alminta (0, ha magyar iskolát választ, 1, ha román), regionális elosztás (0, ha tömb, 1, ha szórvány), házasságtípusok (0, ha homogén magyar házasság, 1, ha vegyes házasság).

48 Két változó esetében is a „Tanuljon meg jól románul a gyermek, hogy ne legyenek beilleszkedési gondjai”, és „Tanuljon románul minden tantárgyat, hogy jobban érvényesüljön” skálázást megfordítottam, hogy a későbbiekben összeszámoltatva az értékeket, regressziós modellben alkalmazzam.

Ebben a modellben a legerősebb magyarázóerővel a regionális besorolás, vagyis a szórvány-tömb változó bír (-0,193). A fentebb említett szempontok kulturális-szimbolikus jelentősége erőteljesebben van jelen a tömbben élők körében. A modell második változóként az iskolaválasztás nyelvével illeszti be, melynek Béta-értéke - 0,125. Úgy tűnik, hogy a vegyes házasság ebben az esetben nincs külön hatással az említett érvcsoportha.

10. táblázat. *A pragmatikus vs. szimbolikus-értékorientált érvek lineáris regressziós modellje*

Független változó	Béta értékek
Regionális besorolás (0-tömb, 1-szórvány)	-0,193
Alminta (0-magyar, 1-román iskolát választó)	-0, 125
Házasságtípus (0-homogén magyar, 1-vegyes házasság)	n.sz

2.2.3. Az oktatás színvonalának hatása

Az óvodai/iskolai oktatással való elégedettség tekintetében a válaszadók nagy arányban (93,2%) fejezték ki elégedettségüket, míg csekély számban vannak azok, akik hiányolnak vagy felrónak valamit.

Szerettük volna vizsgálni, hogy etnikai szempontból beszélhetünk-e valamilyen különbségről az oktatás színvonalát illetően. A szülők több mint fele úgy gondolja, nincs különbség a román és magyar oktatás minőségében (57,7%).

Viszont, ha összevetjük a román, illetve magyar oktatást választókkal, a házasságok típusával és a regionális besorolással (tömb-szórvány), akkor mindjárt érdekes eredményeket kapunk.

11. táblázat

	Alminta		Házasságtípus		Regionális besorolás	
	Magyar iskolát választók	Román iskolát választók	Vegyes házasság	Homogén magyar házasság	Tömb	Szórvány
Nincs összehasonlítási alap	66,7	33,3	11,9	88,1	51,8	48,2
Van, jobb a magyar	84,2	15,8	11,1	88,9	61,4	38,6
Nincs különbség	56,8	59,1	27,1	72,9	65,7	34,3
Van, jobb a román	20,0	80,0	32,5	67,5	35,3	64,7

Amint a táblázat is szemlélteti, akik a magyar iskolát jobbnak vélik, 84,2 százalékuk magyar iskolát választott gyermekének, többnyire homogén magyar családdal rendelkezik (88,9%), és nagy többsége tömbben él (61,4%).

1.2.4. Az iskolaválasztással kapcsolatos motivációs érvek és ellenérvek

A kérdőívben az iskolaválasztással kapcsolatos érveket egy további kérdés mentén is megvizsgálták, amely így hangzott: „Ön szerint miért jó, ha a gyermek magyar iskolába jár?” Az ezzel kapcsolatos válaszlehetőségek az anyanyelvhez és nemzeti kultúrához, értékekhez való kötődést hangsúlyozzák.

12. táblázat. *Ön szerint miért jó, ha a gyermek magyar iskolába jár?*

	Magyar iskolát/ óvodát választó szülők (%)	Román iskolát/ óvodát választó szülők (%)
Mert fontos, hogy az anyanyelvén tanuljon	97,5	57,2
Mert az anyanyelvén bármit könnyebben megtanul	94,7	68,7
Mert fontos, hogy kötődjön a nemzeti kultúrájához	92,6	52,6
Mert így nem válik gyökértelessé	83,2	36,7
Mert román iskolában sem magyarul, sem románul nem tanul meg tökéletesen	72,0	27,0

A 12. táblázatban látható, hogy a magyar iskolát/óvodát választó szülők esetében az anyanyelvhez való nagyfokú ragaszkodás figyelhető meg (90% felett). A többségi oktatást választó szülők esetében az anyanyelv fontossága látványosan veszt az értékéből.

13. táblázat. *Ön szerint miért rossz, ha a gyermek magyar iskolába jár?*

	Magyar iskolát/ óvodát választó szülők (%)	Román iskolát/ óvodát választó szülők (%)
Mert nem tanul meg románul	25,9	54,8
Mert nehezebben érvényesül az életben	19,0	58,7
Mert a románok iránt nem válik nyitottá	18,4	26,5
Mert irredenta (magyarkodó) nevelésben részesül	10,2	11,9

A többségi nyelvű oktatás preferenciáit tartalmazza az 13. táblázat. A lehetséges válaszok leginkább racionális-pragmatikus érveket sorakoztatnak fel az iskolaválasztásról való döntés kapcsán. Jóval kevesebb a magyar oktatás ellen (vagyis miért rossz) megfogalmazott vélemények száma, mint a magyar oktatást pártolók esetében. A magyar oktatást választó szülők leginkább a román nyelv elsajátításának hiányát emelik ki hátrányként, amennyiben magyarul tanul a gyerek (25,9%). A többségi oktatást választókat leginkább a román nyelv elsajátítása és a könnyebb érvényesülési lehetőségek motiválják.

Összegzés

A kutatás során vizsgáltam, hogy Erdélyben milyen szociológiai tényezők magyarázzák azt, hogy a szülők magyar vagy román iskolába íratják gyerekeiket.

Elsőként arra kerestem a választ, hogy az oktatás nyelvének megválasztásában érintett szülők milyen érvekkel magyarázzák döntésüket, ezek az érvek mennyiben pragmatikus (az oktatás költségei, minőség, várható haszon) és mennyiben szimbolikus, értékorientált meggyőződéseken alapulnak. Második körben megvizsgáltam, hogy ezek az érvcsoportok milyen szocio-demográfiai és kontextuális-intézményi változókkal mutatnak összefüggést. Végül pedig azt néztem meg, hogy ezeknek az érveknek milyen a társadalmi megítélése, milyen narratívákba ágyazottan jelennek meg a közvélekedésben.

Az adatok elemzése után arra jutottunk, hogy a gyerekeiknek magyar, illetve a román tannyelvű iskolát választó szülők iskolaválasztással kapcsolatos érvei eltérő logika mentén szerveződnek. A magyar oktatást választók körében világosan elkülönül egy célracionális, költség-haszon elvet követő, valamint egy nemzeti szimbolikán és értékracionalitáson alapuló látens véleménycsoport. Az eredményekből az is kiderült, hogy utóbbiak inkább a tömbben, az előbbieket pedig a szórványban élő magyar szülőkre jellemzőek. A román nyelvű oktatást választó szülők esetében nem figyelhető meg az érvek egy ilyen logikájú elkülönülése. Ez a jövőben alaposabb vizsgálatot igényelne.

Az iskolaválasztás szocio-demográfiai meghatározottságával kapcsolatban a 2004-es felvételhez hasonlóan ismét bebizonyosodott, hogy az általános iskolát magyarul végző szülők legnagyobb valószínűséggel gyermekeiket is magyar iskolába íratják, vagyis az iskola nyelve átörökítődik generációról generációra. Az is újfent igazolást nyert, hogy a vegyes házasságok a

román iskolaválasztást valószínűsítik. Ezzel szemben az derült ki, hogy a foglalkozásszerkezet és az iskolai végzettség nem mutat szignifikáns kapcsolatot azzal, hogy a szülők milyen tannyelvű iskolát választanak gyerekeiknek. Itt a korábbi vizsgálattal összevetve azt mondhatjuk, hogy megváltozott trendekről beszélhetünk: a tannyelvválasztás foglalkozás- és végzettség-specifikus jellege megszűnni látszik.

A kontextuális változók tekintetében az oktatási nyelvválasztás szoros kapcsolatot mutat a családon belüli nyelvhasználattal, vagyis azokban a családokban, ahol dominánsan a magyar nyelvet használják, a szülők inkább döntenek a magyar oktatás mellett. Felértékelődik az interperszonális kapcsolatok jelentősége az iskola nyelvének a megválasztásában, ugyanis a homogén baráti, ismerősi és munkatársi kapcsolatok szintén a magyar nyelvű iskoláztatást valószínűsítik. Továbbá a magyar kultúra fogyasztása is pozitív befolyással van a magyar nyelvű iskolaválasztásra..